

УДК 336.323(477)

*Л.Г. ТКАЧЕНКО,
кандидат економічних наук,
провідний науковий співробітник
Інституту демографії та соціальних
досліджень ім. М.В. Птухи НАН України*

ОСОБЛИВОСТІ ФІСКАЛЬНОГО НАВАНТАЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Удосконалення фіскальної політики – важливий фактор підвищення конкурентоспроможності національної економіки як матеріальної основи зростання добробуту суспільства та забезпечення фінансування соціальної сфери. Прийняття у 2010 р. Податкового кодексу України та Закону України про єдиний внесок на загальнообов’язкове державне соціальне страхування стали вагомими кроками на шляху до розбудови універсального та прозорого національного фіскального простору.

Водночас не вщухають дискусії стосовно розмірів фіскальних платежів та пропорцій розподілу відповідальності за їхню сплату між бізнесом та населенням, роботодавцями та працівниками. Особливою популярністю користується теза про непомірно велике податкове навантаження на вітчизняний бізнес, без зменшення якого начебто неможливо вивести економіку з “тіні”. Зокрема, нещодавно у Верховній Раді України було зареєстровано проект Закону України про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо легалізації заробітної плати (реєстр. № 9083 від 31.08.2011 р.), що передбачає істотне зниження ставок податку на прибуток підприємств, податку на валову додану вартість, розміру єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування для роботодавців та фізичних осіб – підприємців одночасно з розширенням кола об’єктів оподаткування для сплати збору на обов’язкове державне пенсійне страхування та підвищенням ставки такого збору для споживачів послуг стільникового рухомого зв’язку.

Стан розробки проблеми. Науковому обґрунтуванню ідеології й принципів фінансового забезпечення людського розвитку та розбудови системи соціального страхування в Україні присвячені праці Е. Лібанової, О. Макарової, О. Мартякової, О. Новікової, В. Новікова, О. Палій, У. Садової, І. Щербини, В. Яценка. Нині особливої актуальності набуває створення збалансованої фіскальної системи, здатної забезпечити реалізацію структурних реформ у реальному секторі економіки, прискорення розвитку соціальної сфери, досягнення рівноваги між видатками на підтримання добробуту населення та формуванням потенціалу для зростання виробництва.

Постановка завдання. Автор статті ставить за мету обґрунтування напрямів реформування вітчизняної системи обов'язкових платежів (податків, зборів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування) в напрямі посилення її соціальної значущості.

Виклад основного матеріалу. Внески на соціальне страхування, як і податки, належать до обов'язкових платежів, хоча їх економічна природа відмінна. Внески на соціальне страхування можна вважати формою резервування заробітної плати (або інших видів доходів від зайнятості) з метою підтримки життєвого рівня чи відшкодування збитків у разі настання певних подій, тоді як податки не мають прямого зв'язку із зайнятістю. Розмір виплат із системи соціального страхування, як правило, визначається з урахуванням тривалості страхового стажу та / або суми сплачених внесків; водночас сплата податків здебільшого не впливає на розмір соціальних виплат, послуг, фінансованих за рахунок бюджетних коштів [1, с. 21–22]. Однак на практиці ці відмінності не набувають критичного характеру.

По-перше, внески до системи обов'язкового соціального страхування можуть бути на добровільних засадах, в тому числі незайнятими особами (або на їхню користь може сплачувати внески хтось інший). Крім того, поширеною практикою є зарахування до страхового стажу певних періодів часу, коли застрахована особа фактично не працювала й не одержувала заробітку. Найчастіше до таких періодів включаються так звані «материнські» відпустки (в Україні – відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами, відпустка по догляду за дитиною віком до 3-х років), час проходження строкової військової служби, навчання.

По-друге, певні види виплат із системи соціального страхування призначають незалежно від страхової участі (наприклад, потерпілим від нещасного випадку на виробництві). У разі, якщо виплати призначають довічно (йдеться, передусім, про пенсії по старості), зв'язок між страховим внеском і розміром виплати втрачається доволі швидко. Середня очікувана тривалість життя в пенсійному періоді становить 15 і більше років, і вже за кілька років розмір пенсії визначатиметься порядком валоризації раніше здобутих страхових прав. Причому «щедрість» такої переоцінки залежить здебільшого від поточної демографічно-економічної ситуації (співвідношення кількості одержувачів пенсій і платників внесків, темпи економічного зростання тощо), а не від колишнього трудового внеску. Саме тому в багатьох європейських країнах гарантовану пенсію в мінімальному розмірі призначають незалежно від тривалості страхового стажу [2], – таке джерело особистого доходу дає можливість забезпечити старих людей від бідності, і немає принципової різниці, в якій формі (пенсія чи допомога) та з яких джерел (страхові внески або державний бюджет) здійснюються виплати, – у будь-якому випадку це суспільні видатки на соціальний захист, що ґрунтуються на засадах солідарності поколінь.

Система соціального страхування, як і бюджетна система, є механізмом перерозподілу доходів та ресурсів у суспільстві. Кошти соціального страхування, поряд з бюджетними, становлять фінансову основу провадження соціальної політики в країні, забезпечуючи частину суспільних видатків соціального спрямування. Якою не була б пропорція між цими двома джерелами, разом вони мають покривати сукупний обсяг соціальних зобов'язань держави перед своїм населенням.

При цьому мають враховуватися взаємозв'язок і взаємообумовленість показників державного бюджету та бюджетів фондів соціального страхування, зокрема:

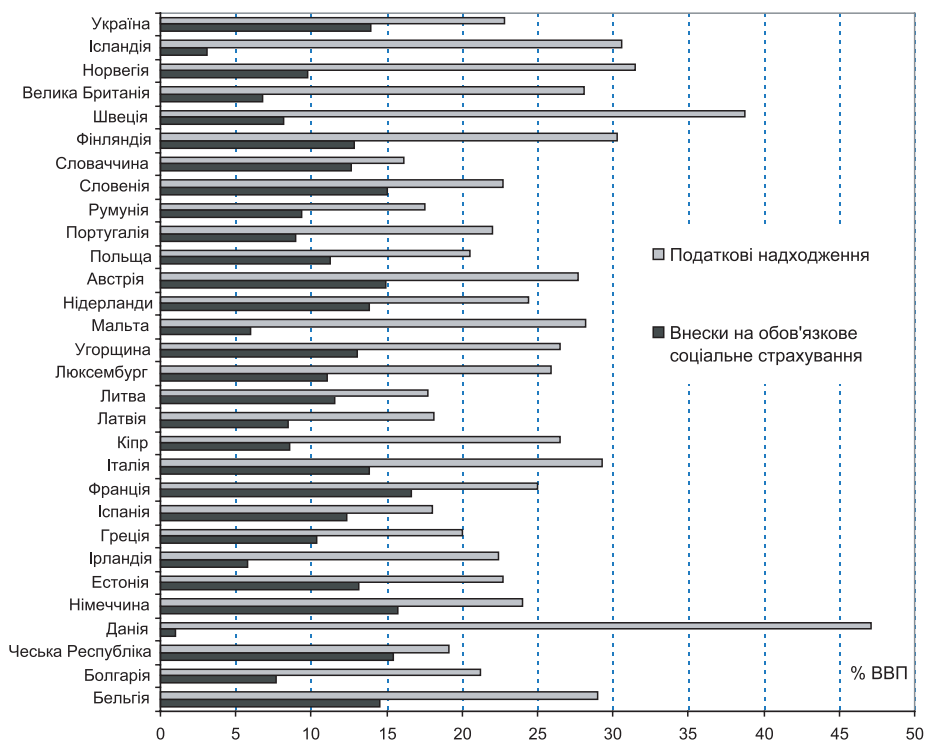
- розподіл фіскального навантаження між податками, зборами та внесками на соціальне страхування, між бізнесом, громадянами та державою (особливо це стосується фіскального навантаження на доходи працюючого населення);
- розміри мінімальних державних стандартів, гарантій (мінімальна заробітна плата, мінімальний розмір пенсії, ін.) та заробітної плати в бюджетному

секторі, що істотною мірою визначають і дохідну, і видаткову частини державного, місцевих бюджетів та фондів соціального страхування;

- розмежування джерел фінансування та розподіл фінансових ресурсів за напрямками соціальних видатків.

З огляду на обов'язковість сплати внесків та взаємодоповнюючий характер видатків системи соціального страхування й бюджету, Євростат відносить внески й податки до однієї галузі – статистика державних фінансів (Government finance statistics), де внески на соціальне страхування включаються в загальну податкову базу [3]. Іноді внески на соціальне страхування також називають «соціальними податками» [4]. Безперечно, і внески на соціальне страхування, і будь-які податки відіграють важливу роль в суспільстві, мають конкретний соціально-економічний зміст й підґрунтя, хоча потенціал їх соціальної спрямованості неоднаковий.

Загалом необхідно зазначити, що масштаби перерозподілу створеного доходу через фіскальну систему в Україні (36,7% ВВП у 2009 р.) перебувають на рівні, характерному для європейських країн (рис. 1), і визначаються відповідним рівнем державних зобов'язань і гарантій щодо забезпечення прав громадян на освіту, охорону здоров'я, пенсійне забезпечення тощо. В країнах, які досягли найбільших успіхів у сфері соціального розвитку, – Данія, Швеція, Бельгія, Фінляндія, Італія, Австрія, Франція, Норвегія, – частка ВВП, що перерозподіляється через фіскальну систему, перевищує 40%.

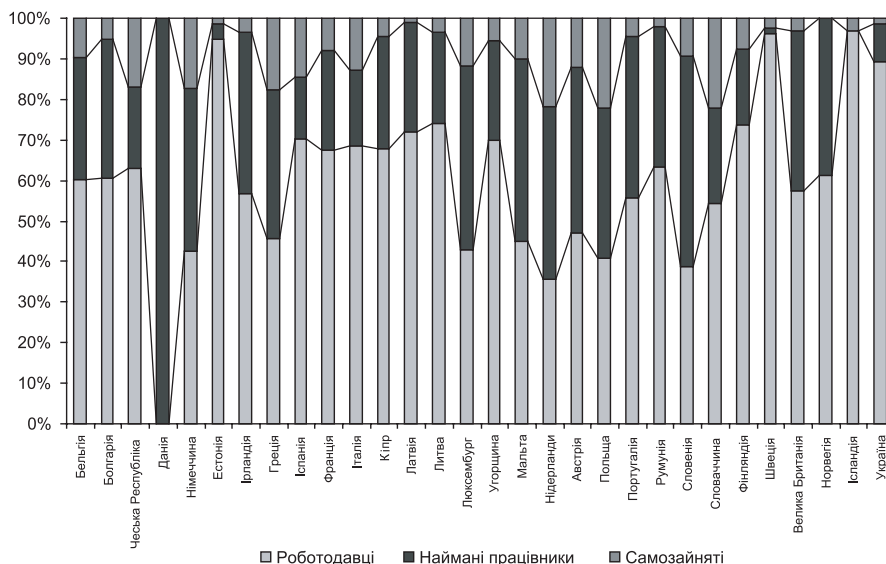

Джерело: [3, 284, 304]. Дані по Україні розраховано за: [5, 29–30; 6, 28, 38]

Рис. 1. Фіскальні надходження (включаючи внески з обов'язкового соціального страхування) в Україні та інших країнах Європи, 2009 р.

Внески на соціальне страхування в Україні становили 13,9% ВВП у 2009 р., тоді як у Франції, Німеччині, Чеській Республіці, Словенії, Австрії через систему обов'язкового соціального страхування перерозподіляється понад 15% ВВП. Тобто нинішній розмір єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні не може вважатися високим, особливо з огляду на значно нижчу межу пенсійного віку, слабкий розвиток недержавного пенсійного забезпечення та приватного страхування життя.

Мова може йти лише про перерозподіл розміру єдиного внеску між окремими видами страхування та між категоріями платників (зокрема збільшення розміру пенсійного внеску для працівників та відповідне зменшення його розміру для роботодавців). Наразі роботодавці в Україні сплачують 90% загальної суми внесків з соціального страхування, тоді як у більшості європейських країн – 55–75% (рис. 2). В сучасних умовах не можна покладати відповідальність за пенсійне забезпечення тільки на роботодавців та державу, внесок працівників і населення загалом теж має бути вагомим.

Джерело: [3, 304, 306, 308]. Дані по Україні розраховано за: [6, 38]

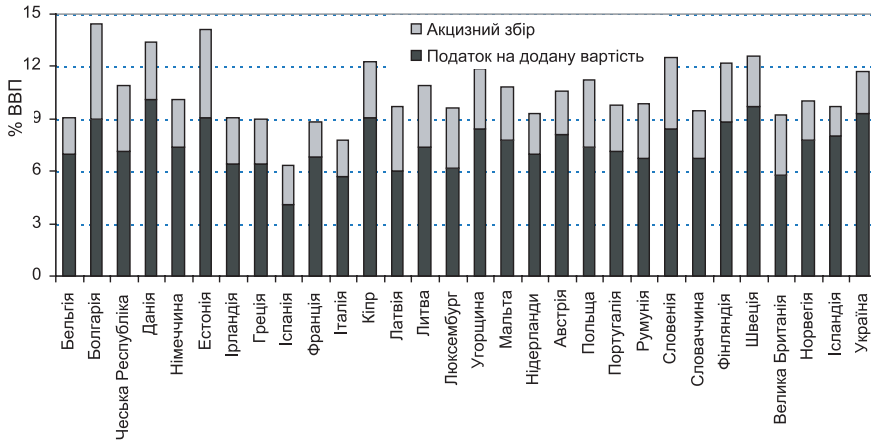
Рис. 2. Структура внесків з обов'язкового соціального страхування в країнах Європи за категоріями платників, 2009 р.

В Іспанії, Чеській Республіці, Словацьчині, Греції, Німеччині, Польщі, Нідерландах значну частину (15–22% загальної суми) внесків з соціального страхування сплачують самозайняті особи. В Україні підприємці – фізичні особи становлять понад 10% загальної кількості платників внесків, але надходження від них не сягають і 2% загальної суми сплачених внесків¹. Ситуація ускладнюється тим, що ця категорія зайнятого населення практично не бере участі і в створенні особистих пенсійних накопичень, – за шість років діяльності недержавних пенсійних фондів сума внесків, сплачених до них фізичними особами – підприємцями, ледь досягла 0,2 млн. грн. [8]. Існуюча практика мінімізації

¹ Розраховано за даними офіційного сайту Пенсійного фонду України [7].

участі підприємців в системі соціального страхування та недержавного пенсійного забезпечення означає невідворотне збільшення майбутніх видатків на виплату державної соціальної допомоги особам, які не здобули права на трудову пенсію.

Найвагоміший внесок у податковий надходження зведеного бюджету України забезпечує податок на додану вартість – 9,3% ВВП (рис. 3). Це один з найвищих показників у Європі, вищий відсоток перерозподілу ВВП через податок на додану вартість або податки подібного типу мають лише Данія (10,1% ВВП) та Швеція (9,7% ВВП). Серед країн – нових членів ЄС близькі до України показники мають Болгарія, Естонія, Кіпр (9,0–9,1%).

Джерело: [3, 288, 290, 292]. Дані по Україні розраховано за: [5, 29–30]

Рис. 3. Надходження деяких непрямих податків в Україні та інших країнах Європи, 2009 р.

У 2009 р. в Україні було істотно підвищено ставки акцизного збору як на вітчизняні, так і імпортовані товари, щоб компенсувати втрати по інших видах надходжень, пов'язані з впливом світової фінансово-економічної кризи. У зв'язку з цим частка акцизного збору в доходах зведеного бюджету зросла майже вдвічі і сягнула 7,5% проти 4,3% у 2008 р. [5, с. 29–30]. Однак, за європейськими мірками, акцизи в Україні залишаються порівняно низькими.

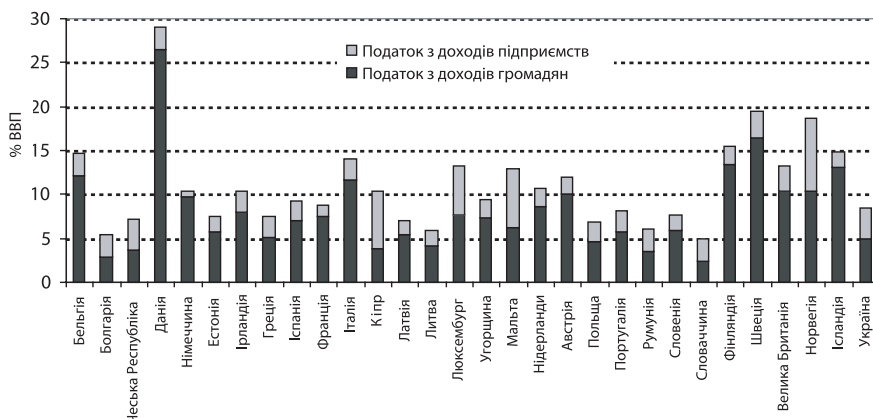
У більшості країн ЄС частка ВВП, що перерозподіляється через акцизний збір, становить 3% і більше, в Болгарії, Естонії – понад 5% ВВП (в Україні – 2,4%). Причому 33–50% надходжень акцизного збору зазвичай становлять акцизи на тютюнові та алкогольні вироби, – таким чином європейські країни стимулюють своїх громадян до здорового способу життя і відмови від шкідливих звичок. Україні також доцільно посилити використання цього податкового важеля, особливо з огляду на надзвичайну гостроту проблеми передчасної смертності населення. Звісно, фінансові методи мають доповнюватися заходами залучення широких верств населення до здорового способу життя, обмеження місць продажу та посилення контролю за дотриманням правил торгівлі відповідними товарами тощо.

Прямі податки є способом первинного перерозподілу доходів. В Україні надходження від податку з доходів громадян та податку з прибутку підприємств доволі довгий час

трималися приблизно на однаковому рівні. Криза 2009 р. значно більше позначилася на доходах корпоративного сектору: зменшилися частка підприємств, які одержали прибуток за результатами діяльності (60,1% у 2009 р., 62,8% у 2008 р.), і сама сума прибутку (відповідно 144,1 млрд. грн. та 193,7 млрд. грн.) [9]. Як наслідок, надходження від податку на прибуток підприємств зменшилися майже на третину, частка цього податку в доходах зведеного бюджету – з 16,1% до 11,5% [5, с. 29–30].

Скорочення надходжень від податку на доходи громадян становило 1,4 млрд. грн., хоча структурна частка цього податку в доходах зведеного бюджету України не змінилася (15,4%). Менший вплив кризи на рівень номінальних доходів населення пояснюється, передусім, захищеністю статей видатків на оплату праці та підвищенням державних мінімальних соціальних гарантій (зокрема мінімальної заробітної плати). Водночас слід звернути увагу, що за даними Держстату, доходи населення у 2009 р. порівняно з 2008 р. зросли на 6,2% [9]. І хоча темпи приросту номінальних доходів від зайнятості – заробітної плати, прибутку та змішаного доходу – були зовсім неістотними (відповідно на 2,6% і 0,1%), скорочення надходжень від податку на доходи громадян не повинно було відбутися. Тобто можна говорити також про підвищення рівня тінізації доходів населення в кризовий період.

Серед країн ЄС ситуація, коли надходження від податку з доходів громадян менші або такі самі, як надходження від прибутку підприємств, спостерігається в Кіпрі, Мальті, Словаччині, Чеській Республіці. Проте у переважній більшості європейських країн надходження від податку з доходів громадян у 2–5 разів, у Фінляндії, Ісландії – в 7, в Данії – в 11, у Німеччині – в 14 разів перевищують надходження від прибутку підприємств, і відіграють провідну роль у формуванні державних фінансів країни (рис. 4). У Бельгії, Німеччині, Ірландії, Італії, Австрії, Фінляндії, Великій Британії, Норвегії податки з доходів громадян забезпечують 25–31%, Швеції – 35,0%, Ісландії – 38,9%, Данії – 55,1% загальних фіскальних надходжень [3, с. 299]. При цьому частка податків на прибуток підприємств зазвичай не перевищує 9% загального обсягу фіскальних надходжень. Таким чином країни, по-перше, стимулюють роботодавців сплачувати своїм працівникам високі заробітні плати (соціальна відповідальність бізнесу), по-друге, формують у своїх громадян свідоме ставлення до необхідності перерозподілу доходів та співучасті у забезпеченні фінансування суспільних видатків (соціальні зв'язки та згуртованість суспільства).

Джерело: [3, 298, 300]. Дані по Україні розраховано за: [5, 29–30]

Рис. 4. Надходження прямих податків в Україні та інших країнах Європи, 2009 р.

Важливе суспільне – не лише економічне, а й морально-виховне – значення мають податки на нерухомість та багатство, оскільки вони спрямовані на зменшення нерівності. У таких країнах, як Данія, Іспанія, Італія, Люксембург, Португалія, Ісландія річні надходження від цих податків сягають 2,4–2,9% ВВП, у Бельгії – 3,6% ВВП, Великій Британії – 4,5% ВВП, Франції – 4,6% ВВП, Норвегії – 5,3% ВВП. У цих країнах сплачені податки на нерухомість та багатство забезпечують 7% і більше загальної суми фіскальних надходжень до державної скарбниці [3, с. 346–347]. У постсоціалістичних країнах Східної і Центральної Європи, що увійшли до ЄС, цей податок відіграє дещо меншу роль (передусім, через нижчий рівень матеріального добробуту), проте у Польщі його надходження становлять 1,8% ВВП, Угорщині – 1,4% ВВП, Румунії – 1,0% ВВП. Звісно, в даному випадку важливе значення мають встановлені критерії, за якими визначається об'єкт і база оподаткування, тобто – що вважається багатством.

В Україні поки що податки на багатство не сплачують, хоча пропозиції щодо їх запровадження вносили давно, а проблема майнового розшарування набула надзвичайного розголосу в суспільстві. Зрештою, в Податковому кодексі України до переліку місцевих податків і зборів було включено податок для власників об'єктів житлової нерухомості (стаття 265), але термін його практичного впровадження відкладено до 2012 р. Передбачається, що ставки податку визначатимуться сільською, селищною або міською радою за 1 кв. метр житлової площі; максимальний розмір ставки не може перевищувати 1–2,7% (залежно від житлової площі) розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного року. Передбачено також пільги зі сплати податку – база оподаткування об'єкта житлової нерухомості, що перебуває у власності фізичної особи – платника податку, зменшується для квартири – на 120 кв. метрів, для житлового будинку – на 250 кв. метрів. За даними обстеження умов життя домогосподарств, яке здійснює Держстат на постійній основі, 95% домогосподарств проживають у власному житлі [9]. Проте зовсім невелика кількість з них мають житло, площа якого перевищує передбачену пільгу. Тобто очікувати якихось значних коштів від впровадження цього податку не доводиться.

До «соціально-виховних» податкових інструментів, які широко застосовують у розвинутих країнах, належать також податки за забруднення довкілля – за використання енергії, на транспортні засоби, за забруднюючі викиди, відходи, споживання ресурсів. Наприклад, податок на транспортне паливо першою в Європі запровадила Бельгія, дещо пізніше – Австрія, Іспанія, Нідерланди, Словенія, Данія, а починаючи з 2003 р. цей податок було запроваджено вже у всіх країнах ЄС. Причому кошти від надходження таких податків використовують не лише на збереження та відновлення довкілля, а й на створення робочих місць нової якості – так званих «зелених робочих місць» (green jobs) [10]. Надходження від податків на довкілля у країнах ЄС становлять 2% ВВП і більше, у Болгарії, Естонії, Мальті, Словенії, Нідерландах – 3% ВВП і більше, у Данії – 4,8% ВВП [3, с. 348].

В Україні податки на довкілля відіграють значно меншу роль у наповненні бюджету, що є відображенням доволі поблажливого ставлення держави й суспільства загалом до руйнування природного середовища, особливо з огляду на те, що добувна промисловість та шкідливі виробництва в нашій країні значно більш поширені, ніж у країнах ЄС. У 2009 р. сплачена сума зборів за спеціальне використання природних ресурсів та збору за забруднення довкілля становила 1,4% ВВП [5, с. 29–30]; найбільші кошти надійшли як плата за землю (8,4 млрд. грн.), платежі за користування надрами (1,3 млрд. грн.), а також від збору за забруднення навколишнього природного середовища (1,2 млрд. грн.).

Податковий кодекс України (розділ VIII) передбачає запровадження екологічного податку для підприємств, які в процесі господарської діяльності забруднюють атмосферне повітря, воду, розміщують відходи, створюють та/або тимчасово зберігають радіоактивні

відходи, а також для власників (включаючи населення) транспортних засобів чи інших пересувних джерел, де використовується пальне. Проте розмір передбачених Кодексом ставок податку та перелік виключень щодо платників викликають сумніви у його спроможності підвищити рівень екологічної свідомості та відповідальності за забруднення довкілля.

Висновки. Загальний рівень фіскального навантаження в Україні, за європейськими мірками, є невисоким, і його зниження неможливе з огляду на сукупний обсяг державних соціальних зобов'язань, притаманних сучасному європейському суспільству. Варто також зауважити, що саме по собі зниження ставок обов'язкових платежів зовсім не гарантує, що їх будуть більш охоче сплачувати. Про це свідчить і національний, і зарубіжний досвід. Впровадження в Україні у 2004 р. пласкої шкали оподаткування доходів населення зі зниженою 13%-ю ставкою, зниження у 2006 р. розміру пенсійного внеску для роботодавців до 31,8% не дали жодного позитивного економічного ефекту, а лише призвели до скорочення обсягів відповідних надходжень. У Російській Федерації впровадження єдиного соціального податку зі зниженою 26%-ю ставкою для роботодавців закінчилося повним провалом. З огляду на хронічний дефіцит страхових фондів, російський уряд зрештою був вимушений відмовитися від самої ідеї єдиного соціального податку, і з початку 2011 р. підвищив розмір внесків з пенсійного та медичного страхування; сумарний розмір внесків з усіх видів страхування для роботодавців відтепер становитиме 34%. Цілком очевидно, що слабка платіжна дисципліна у вітчизняній системі державних фінансів є відображенням низького рівня культури підприємництва та відсутності партнерських взаємовідносин між державою й бізнесом.

Водночас є необхідність перерозподілу потоків фіскальних надходжень у напрямі посилення їх соціально-мобілізуючої спрямованості. Головним вектором такого перерозподілу має бути підвищення ролі особистої участі громадян у формуванні суспільних доходів. Йдеться, насамперед, про більш пропорційну відповідальність роботодавців і найманих працівників за сплату внесків з соціального страхування (збільшення їх розміру для працівників та відповідне зменшення для роботодавців), фактичне залучення фізичних осіб – підприємців та інших категорій самозайнятого населення до системи соціального страхування, перенесення акцентів з податку на валову додану вартість на інструменти прямого оподаткування первинних доходів, капіталу та багатства (передусім домогосподарств).

Джерела

1. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації (колективна монографія) / За ред. Е. М. Лібанової. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2010. — 270 с.
2. EU's Mutual Information System on Social Protection (MISSOC) / База даних ЄС [Електронний ресурс] — Режим доступу http://ec.europa.eu/employment_social/missoc/db/public/compareTables.do?lang=en
3. Taxation trends in the European Union — Data for the EU Member States, Iceland and Norway. 2011 edition. — Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011 — 422 р.
4. Яценко В. Социальное страхование и миф о сверхвысоких социальных налогах в Украине. // Зеркало недели. — 2005. — № 23 (551). — 18–24 июня.
5. Бюджет України 2009: Стат. зб. / Мінфін України. — К., 2010. — 204 с.
6. Україна у цифрах у 2010 році: Стат. зб. / Держкомстат України. — К., 2011. — 252 с.
7. Офіційний веб-сайт Пенсійного фонду України [Електронний ресурс] — Режим доступу : http://pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/category?cat_id=94750

8. Інформація про стан і розвиток недержавного пенсійного забезпечення України // Офіційний веб-сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.dfr.gov.ua>

9. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>

10. Green Jobs: Towards decent work in a sustainable, low-carbon world. Policy messages and main findings for decision makers / United Nations Environment Programme. — Nairobi, 2008. — 28 p.

11. Офіційний веб-сайт Пенсійного фонду Російської Федерації [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.pfrf.ru/for_employers

Анотація. Аналізуються рівень та структура фіскальних надходжень в Україні у порівнянні з країнами ЄС. Обґрунтовується необхідність перерозподілу фіскального навантаження в напрямки підвищення особистої участі громадян у формуванні суспільних фінансів держави, перенесення фіскальних акцентів з непрямих на прямі податки, з оподаткування доходів корпорацій — на збільшення ролі оподаткування персональних доходів, впровадження податків на капітал та багатство.

Аннотация. Анализируются уровень и структура фискальных поступлений в Украину по сравнению со странами ЕС. Обосновывается необходимость перераспределения фискальной нагрузки в направлении повышения личного участия граждан в формировании общественных финансов государства, перенесения фискальных акцентов с непрямых на прямые налоги, с налогообложения доходов корпораций — на увеличение роли налогообложения персональных доходов, внедрение налогов на капитал и богатство.

Summary. We analyze the level and structure of fiscal revenues in Ukraine in comparison with EU countries. Overall, the total tax burden in Ukraine is at a level typical for European countries: the share of GDP redistributed through the taxation system is 36.7%, including social contributions — 13.9% of GDP. Unlike most EU countries, where employees pay 20–40% of the total social contributions, in Ukraine almost 90% of contributions received from employers. The contribution of self-employed is insignificant (less than 2% of the total), although they constitute more than 10% of all contributors. Indirect value-added tax provides 9.3% of GDP, while the personal income tax — only 4.9% of GDP. There is a need for reallocation of total tax burden in the direction of increasing personal participation of citizens in the state of public finance, from indirect to direct taxes, from corporate income tax to increasing the taxation role of personal income, stocks of capital and wealth.

Ключові слова: державні фінанси, фіскальна політика, внески на соціальне страхування, податки, перерозподіл доходів, соціальні видатки.

Ключевые слова: государственные финансы, фискальная политика, взносы на социальное страхование, налоги, перераспределение доходов, социальные расходы.

Keywords: government finance, fiscal policy, social insurance contributions, taxes, redistribution of income, social expenditures.

Стаття надійшла до редакції журналу 18.10.2011 р.